

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на
Маргарита Захариева Младенова на тема:
„Семантика на посесивните глаголи в българския, чешкия и руския език“
 за придобиване на научната степен „доктор на науките“
 по професионално направление 2.1. Филология. Славянски езици
 от доц. д-р Албена Стаменова, СУ „Св. Климент Охридски“

Дисертацията на Маргарита Младенова представлява диахронно съпоставително изследване на семантиката на посесивните глаголи в три езика – български, чешки и руски. Развитието е проследено за всеки от разглежданите езици в 4 синхронни среза – началният период от развитието на писмеността, XIV в., XVII в., XX в. – чрез експерпиране на разглежданата лексика от по 1 писмен паметник, представящ съответния език. За руския език от XVI в. са обработени 2 паметника, а за периода от XX в. са разгледани и преводите на всеки един от избраните оригинални текстове на всеки от другите два езика. Трудът е с обем 838 страници и се състои от увод, 6 глави, заключение, библиография на използваната научна литература, наброяваща 151 заглавия на научни изследвания, 13 обработени източника и 20 речника.

В **УВОДА** е направена обща характеристика на посесивните глаголи, разгледана е семантичната категория „посесивност“. В контекста на съвременните езиковедски изследвания и традиции е описан използваният понятиен апарат. Като **обект на изследването** е определено „*лексикалното значение на глаголите за притежание* в съпоставителен план за българския, чешкия и руския език с оглед на пътищата за разширяване и трансформиране на семантиката им и нейното отражение във формалната структура на изречението“. Уточнено е, че изследователският интерес е съсредоточен върху „актуалните значения на потенциалната глаголна семантика, реализирани в естествен дискурс, с подчертан интерес към речта ..., т.е. с подхода на лингвистичната прагматика с оглед на предимството на прагматичните фактори пред семантичните“ (стр. 5). **Предмет на изследването** са „*текстове на български, чешки и руски език от 4 синхронни среза* – началния период на книжовна дейност (X–XI в.), XIV в., XVII в. и съвременното състояние, наблюдавано през XX–XXI в.“ (стр. 5–6).

Целта на труда е „*да се проследят езиковите средства за изразяване на притежание от областта на предикатната лексика, както и техните непосесивни употреби в българския, чешкия и руския език с оглед на историческото развитие на техния семантичен потенциал и реализираните в него типологични характеристики*“, като отправна точка в работата по постигането ѝ е „анализът на псл. глагол **(j)ьmēti* и неговите съвременни наследници в чешкия, българския и руския език“. Като основен подход при идентифицирането на групата глаголи, изразяващи притежание, е използвано абстрахирането на две части в значението им – инвариантна и варираща (осигуряваща диференциацията на значенията) (стр. 7).

Основните задачи, които си поставя изследователката с оглед на формулираната цел, са следните: 1) „конструиране на лексико-семантичното поле на притежанието за българския, чешкия и руския език“; 2) „изясняване състава на непосесивните употреби на глагола *имам*, както и на останалите посесивни глаголи, и съответстващите на непритежателните употреби семантични полета“; 3) „отделяне на граматикализираните употреби на глагола *имам* и останалите посесивни глаголи и евентуалните им парадигматични връзки в рамките на съответните езици“; 4) „определяне на съвременното и историческото състояние на лексико-семантичните полета на притежанието за трите езика, засвидетелствани в отделни паметници като сонди към определени периоди от развитието на

езиците, съответстващи на синхронни срезове от минали етапи в развитието им“; 5) „съпоставително изследване на употребите на глагола *имам* и неговите синоними и други корелати в трите съвременни езика“ и анализ „на съответствията в съвременните употреби на посесивните глаголи и определяне на областите, където разминаванията в съвременното им състояние са най-съществени“ (стр. 9).

Използваните в изследването **методи** включват: 1) компонентен анализ на значението на разглежданите глаголи; 2) семантичен анализ на системните взаимоотношения в рамките на полето на посесивността за всеки от езиците; 3) сравнително-историческо изследване на семантиката на съответните глаголи; 4) методът на синхронните срезове като спомагателен за сравнително-историческото изследване (стр. 10).

ПЪРВАТА ГЛАВА от дисертацията е наречена „**Конструиране на лексико-семантичното поле**“. След избора на теоретична позиция и уточняване на понятието, в основата на лексико-семантичното поле на разглежданите глаголи е поставено наличието на посесивна сема в тяхната семантична структура. За ядро (идентификатор, доминанта) на полето се възприема праславянският глагол **(j)ьmēti*, „чиито наследници в съвременните славянски езици принципно изразяват като главна семата ‘притежание’“ (стр. 30). Анализът е насочен към това да се установи какви непосесивни или разширени посесивни значение възникват при глагола „имам“. За всеки от трите езика е конструирано „самостоятелно семантично поле, формирано около ядрения глагол и характеризирано от всичките му реализации с допускане на многозначност и съставящите я различни значения“ (стр. 37). Ядрото на лексико-семантичното поле е разширено с глаголи-парадигматични корелати на ядрените за всеки от трите езика. Те също съдържат семата ‘притежание’, като я обогатяват с допълнителни семи. В тази глава е извършена формална характеристика на глагола **(j)ьmēti*, формално-семантична характеристика в историческа перспектива на глаголите от ядрото на полето, разгледано е взаимодействието между форма и семантика при тези глаголи, както и взаимоотношенията между посесивно и екзистенциална семантика. Установени са четири типа употреби на ядрените глаголи, които представляват техни лексико-семантични варианти (ЛСВ): посесивни употреби (ЛСВ₁), екзистенциални употреби (ЛСВ₂), граматикализирани употреби (ЛСВ₃), фразеологични употреби (ЛСВ₄). Първа глава завършва с анализ на посесивността в славянските езици в съпоставителен план.

Решаването на набелязаните практически задачи пред изследването започва във **ВТОРАТА ГЛАВА**, озаглавена: „**Ранен период – глаголите за притежание, засвидетелствани в най-старите славянски текстове**“. Като извор за старобългарското състояние е използвана първата половина от текста на Супрасълския сборник според изданието на Й. Заимов и М. Капалдо от 1982 г. Лексикалният материал е структуриран и изследван според близостта му до ядрото на посесивното семантично поле, като в него са обособявани отделни тематични групи и семантични микрополета, а семната структура и концептуализацията на посесивните глаголи е представена във вид на таблица. Този подход е спазен и при обработването на материала от другите два езика, както и в следващите три глави. Прачешкият език е изследван въз основа на Киевските листове, а древноруският – въз основа на грамотите върху брезова кора.

ТРЕТАТА ГЛАВА: „**Лексико-семантичното поле на притежанието, засвидетелствано в текстове от XIV в.**“ представя обработката на Троянската повед за българския език, чешкият език е представен от Хрониката на т.нар. Далимил, като чешките примери са снабдени с български превод. Руският език е изследван по два текста: „Хождение за три моря“ от Афанасий Никитин и „Сказание о Дракуле воеводе“.

ЧЕТВЪРТАТА ГЛАВА: „**Лексико-семантичното поле на притежанието, засвидетелствано в текстове от XVII в.**“ анализира Тихонравовия дамаскин, произведението „Лабиринтът на света и райт на сърцето“ от Ян Амос Коменски и Житието на Алексей божи човек съответно за българския, чешкия и руския език в разглеждания ретроспективен момент.

В ПЕТАТА ГЛАВА: „**Съвременно състояние на лексико-семантичното поле на притежанието**“ материалът е ексцерпиран от три големи съвременни романа: "Тютюн" от Д.

Димов, "Приключенията на добрия войник Швейк през световната война" от Я. Хашек и "Майстора и Маргарита" на М. Булгаков. В този раздел за целите на изследването са привлечени преводите на основния за даден език съвременен текст на другите два езика.

Тези глави представят ядрото на дисертацията чрез детайлно извличане на посесивните глаголите от обработваните текстове и всеотрасловия анализ на семантиката и употребите им. Структурата на тези части от труда е последователна и еднообразна. Всеки раздел, посветен на съответния език, както и всяка глава, завършват с обобщение и систематизиране на наблюденията от анализа.

ШЕСТАТА ГЛАВА от представената работа е посветена на непосесивните значения на глаголите от семантичното поле на притежанието, както е заявено в заглавието ѝ. В нея са изследвани проявите на посесивните глаголи в екзистенциална, граматична и фразеологична функция, тоест изследват се отбелязаните в първа глава реализациите на посесивните глаголи в техните ЛСВ₂, ЛСВ₃ и ЛСВ₄. Структурата на семантичното поле на екзистенциалността, изразявана чрез тези глаголи, е онагледена за всеки език чрез схема. Анализът на преводните съответствия, уместно и убедително използван в предишната глава, осигурява ракурс към изследваната лексика от гледна точка на прагматиката.

Седмата част от труда съдържа изводите и заключенията на авторката, до които тя достига в процеса на обработката на емпиричния материал.

Представената за рецензиране дисертация на Маргарита Младенова е резултат от дългогодишен последователен труд в изследваната област, апробиран в различни публикации на авторката през годините. Пред нас е широкомащабен по замисъл и детайлно изпълнен труд, показващ широка езиковедска компетентност и като цяло научна ерудиция. Това е първият опит в научната литература досега за обобщаващо монографично представяне на категорията посесивност в славянските езици и глаголите, които я изразяват, върху съпоставителен материал от три славянски езика, представени в развитие. Съчетаването в него на исторически и синхронен подход позволяват изследвания материал да бъде представен всеобхватно. Скрупулозна обработка на значителни текстови масиви в диахрония дава възможност за прецизни наблюдения както върху семантиката на изследваните глаголи, така и върху спецификата на конкретните им употреби. Това позволява наблюдения и изводи върху всеки от изследваните езици, а също и сравнение между тях на всеки от синхронните срезове.

Този труд представлява безспорен принос в областта на историческото славянско езикознание, на типологията на славянските езици и славистичната езиковедска компаративистика, на етимологията и лексикалната семантика. Освен в областта на теоретичните езиковедски изследвания, той е приложим в областта на лингвистичната прагматика и практиката на превода, което разширява потенциала на използването му от чисто научното към практическото.

Целта, която авторката си поставя, е в максимална степен постигната чрез блестящото изпълнение на изследователските задачи. Изводите са направени въз основа на обработката на богат емпиричен материал и са обосновани и убедителни.

Бих си позволила да коментирам някои моменти от труда. Преди всичко, по мое мнение, е целесъобразно да се разменят местата на обекта и предмета на изследването, тъй като е прието да се разбира, че предметът изразява страна, свойство, качество, отношение на обекта. Впрочем по този въпрос са възможни различни мнения, моето мнение няма абсолютна стойност.

Освен това би трябвало да имаме предвид, че за назоваването на първоначалния период от развитието на руския език в руската научна литература е възприет терминът „древнерусский язык“. Съвсем естествено този термин е преведен от авторката като „староруски език“. Като староруски обаче („старорусский язык“) в руската научна традиция се определя руският език от следващия период от развитието му. Намирам за по-уместно, с цел запазване на диференцираността на двата оригинални термина, на български да се

използва терминът „древноруски език“, независимо от известното отстъпление от общоприетата в България терминология.

Също така би следвало да се отбележи, че глаголят „обладать“ на руски се управлява в творителен падеж (стр. 56).

Смятам, че авторката би могла да помисли за известно изясняване на многостепенната структура на работата, което би помогнало на читателите да се ориентират по-лесно в нея. Би могло принципите на структуриране и номериране, както и съподчинеността между цифрени и буквени означения да бъдат обяснени експлицитно.

Тези минимални забележки в никакъв случай не намаляват стойността на работата. Тя притежава всички качества на труд, с който на неговата авторка Маргарита Захариева Младенова да бъде присъдена научната степен „доктор на филологическите науки“, за което убедено ще гласувам.

26. 09. 2017 г.
София

доц. д-р Албена Стаменова